

Література:

1. Закон України про зовнішньоекономічну діяльність. – 959-ХІІ від 16 квітня 1991 р.
2. Положення про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів): Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України № 201 від 06.09.2001 р.
3. Бігун В. Мовно-правничі аспекти зовнішньоекономічних договорів (контрактів) / В. Бігун // Юридичний журнал Юстиніан. – 2004. – № 2.
4. Буркитбаева Г. Г. Деловой дискурс: онтология и жанры. – Алматы : Гылым, 2005. – 230 с.
5. Гурьева З. И. Речевая коммуникация в сфере бизнеса: к созданию интегративной теории (На материале текстов на русском и английском языках): дис. д-ра филол. наук / З. И. Гурьева. – Краснодар, 2003. – 446 с.
6. Науменко Л. П. Конституенти сучасного англомовного бізнес-дискурсу // Мовні і концептуальні картини світу: наукове видання: [збірник] / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К.: Київський університет, 2013. – Вип. 43, ч. 3. – С. 115–124.
7. Стеблецова, А. О. Национально-культурная специфика делового текста (на материале английского и русского языков): дис. канд. филол. наук / А. О. Стеблецова. – Воронеж : ВГУ, 2001. – 193 с.
8. Шкурупій О. В. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства : Навч. посіб. / О. В. Шкурупій, В. В. Гончаренко, І. А. Артеменко та ін. / За ред. О. В. Шкурупій. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 248 с.
9. Ширяева Т.А. Деловой дискурс: сущность, признаки, структура // Вестник ПГЛУ 2, 2010. – С. 118–123.
10. Bargiela-Chiappini F. The handbook of business discourse / F. Bargiela-Chiappini. – Edinburgh : University Press, 2009. – 520 p.

УДК 811.111:81'25

О. М. Волченко, В. В. Нікішина,

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв

ГРАМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ

У статті визначається зміст поняття граматичної трансформації як особливого виду міжмовного перефразування та невід'ємної частини процесу перекладу, розглядаються різні підходи науковців до визначення граматичних трансформацій. Зроблений аналіз використання граматичних трансформацій при перекладі художніх текстів.

Ключові слова: трансформація, граматична трансформація, адекватність перекладу, мова оригіналу, мова перекладу.

В статье раскрывается понятие грамматической трансформации как особого вида межкультурного перефразирования и неотъемлемой части процесса перевода, рассматриваются различные подходы учёных к определению грамматических трансформаций. Представлен анализ использования грамматических трансформаций в процессе перевода художественных текстов.

Ключевые слова: трансформация, грамматическая трансформация, адекватность перевода, язык оригинала, язык перевода.

The article deals with the notion of a grammatical transformation as a special kind of interlingual paraphrasing and essential part of the translation process, different approaches of scientists to establishing grammatical transformations. The analysis of grammatical transformation usage during the translation process of belles-lettres texts is presented.

Key words: transformation, grammatical transformation, translation adequacy, source language, target language.

Останнім часом вивченню перекладацького процесу приділяється велика увага теоретиками та практиками перекладу. Проблема перекладацьких трансформацій як проблема теорії та практики перекладу викликає великий інтерес з боку як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, та набуває все більшої важливості. Серед них такі відомі лінгвісти, як І. В. Арнольд, Л. С. Бархударов, В. І. Карабан, В. Н. Комісаров, Л. К. Латишев, С. Є. Максимов, А. В. Мамрак, А. Л. Семенов, О. Д. Швейцер та інші.

Трансформації є невід'ємною частиною перекладацької діяльності. Актуальним також є питання використання перекладацьких трансформацій в текстах різних функціональних стилів мови. При перекладі текстів різних функціональних стилів перевага надається різним типам трансформацій, а тому доречним є проведення дослідження, метою якого є виявлення тих трансформацій, що є найбільш часто вживаними та характерними для текстів певного функціонального стилю мови.

Мета даної статті полягає у вивченні використання перекладацьких трансформацій, зокрема граматичних, під час перекладу художніх текстів для досягнення адекватності перекладу.

Як відомо, головною метою перекладу є досягнення адекватності. Тому основне завдання перекладача полягає в тому, щоб вміло вжити необхідні перекладацькі трансформації для того, щоб текст перекладу якнайточніше передавав всю інформацію, що міститься в тексті оригіналу, дотримуючись відповідних норм мови перекладу. Перетворення, за допомогою яких здійснюється перехід від одиниць мови оригіналу до одиниць мови перекладу, називаються перекладацькими трансформаціями. Перекладацькі трансформації становлять собою особливий вид міжмовного перефразування, яке суттєво відрізняється від трансформаций у рамках однієї мови.

Проблема перекладацьких трансформацій розглядалася багатьма вченими-лінгвістами, які пропонували своє визначення цього поняття, але всі вони збігалися у думці, що перекладацькі трансформації є невід'ємною частиною процесу перекладу та без їх використання неможливо надати адекватний переклад будь-якого тексту. Так, В. Н. Комісаров вважає, що «відношення між відрізком оригіналу та відповідним відрізком перекладу можна представити як перетворення (трансформацію) першого у другий за певними правилами» [3, с. 164]. За С. Є. Максимовим, переклад полягає в тому, що перекладач має відтворити надану інформацію так повно, наскільки можливо. Але цього можна досягнути, лише застосовувши певні структурні або семантичні зміни. Ці зміни, які є наслідком лексичних та граматичних розбіжностей в мовах, називаються трансформаціями в перекладі [4]. А.Л. Семенов визначає трансформацію як «міжмовні перетворення з метою досягнення еквівалентності текстів оригіналу та перекладу (з метою збереження функціонального впливу повідомлення)» [7, с. 68–69].

Проведене дослідження уможливило виявити підходи науковців до визначення типів трансформацій.

Так, А. Л. Семенов виділяє лексичні (диференціація, конкретизація та генералізація значення, змістове розгалуження, антонімічний переклад, описовий переклад), граматичні (заміни, зміна порядку слів, словосполучень, речень тощо), семантичні (генералізація, конкретизація, додавання, пропуски) та стилістичні (компенсація та адаптація перекладу) типи трансформацій [7].

На думку В. Н. Комісарова, перекладацькі трансформації в залежності від характеру перетворень поділяються на лексичні (перекладацька транскрипція, транслітерація та перекладацьке калькування), граматичні (дослівний переклад,

розчленування речень, об'єднання речень та граматичні заміни) та лексико-граматичні (прийом антонімічного перекладу, прийом описового перекладу та прийом компенсації) [3].

Л. С. Бархударов виокремлює наступні перекладацькі трансформації: граматичні, серед яких перестановки, заміни, опущення та додавання; лексичні заміни (конкретизація та генералізація) та комплексні лексико-граматичні заміни (антонімічний переклад) [1].

С. Є. Максимов до перекладацьких трансформацій відносить лексичні та семантичні (генералізація, диференціація, конкретизація, смисловий розвиток, антонімічний переклад, компенсація та повна перестановка сегментів тексту), а також граматичні трансформації (переміщення, тобто зміна порядку слів та словосполучень, граматичні заміни, додавання та пропуски) [4].

Предметом нашого дослідження стали граматичні трансформації, що використовуються при перекладі текстів художнього стилю мови. Аналіз літературних джерел щодо визначення суті граматичних трансформацій та їх класифікацій дозволив нам усвідомити той факт, що, розглядаючи інформаційну потужність тієї чи іншої мовної одиниці, яка підлягає перекладу, необхідно враховувати не лише лексико-семантичне значення слів та словосполучень, але й їх граматичні властивості, які можуть суттєво вплинути на міру впорядкованості повідомлення, що перекладається. Під граматичними трансформаціями розуміють «вид перекладацьких перетворень, що полягають у заміні в процесі перекладу граматичних форм і структур одиниць вихідної мови формально нееквівалентними формами та структурами мови перекладу при збереженні змістовної відповідності між ними» [7, с. 72].

В наш час існує багато підходів щодо класифікації граматичних трансформацій. Так, А. Л. Семенов серед граматичних перекладацьких трансформацій називає заміни, зміну порядку слів, словосполучень, речень та деякі інші. Він вважає, що в процесі перекладу перекладач стикається з двома ситуаціями: повний чи значний збіг граматичних конструкцій речень оригіналу та перекладу та розбіжність між граматичними конструкціями. При повному чи значному збігу граматичних конструкцій доволі рідкий, але все ж таки можливий дослівний переклад. Переклад зводиться до підстановки одиниць однієї мови на місце одиниць іншої. Однак, навіть в таких випадках наявні елементарні трансформації у вигляді опущення чи додавання яких-небудь службових елементів, наприклад артиклів, прийменників тощо.

В. Н. Комісаров до вищезазначених граматичних трансформацій додає прийом розчленування речень та прийом об'єднання речень. Прийом розчленування речень полягає в тому, що одне речення оригіналу поділяється на два-три речення в тексті перекладу. Використання цього прийому може бути викликано семантичними та стилістичними причинами. Прийом об'єднання речень прямо протилежний прийому розчленування, тобто двом чи трьом реченням оригіналу відповідає одне речення в тексті перекладу. Використання цього прийому може бути вимушеним через недооформленість одного з речень, що перекладаються.

Український перекладознавець В. І. Карабан розрізняє п'ять основних видів граматичних трансформацій: перmutація (перестановка), субституція (заміна), додавання, вилучення та комплексна трансформація [2].

А. В. Мамрак, спираючись на досягнення української та російської шкіл перекладознавства, відходить від рівневого підходу до перекладацьких трансформацій та поділяє їх на чотири типи: 1) перестановка; 2) заміна; 3) додавання; 4) опущення [5].

Перестановкою вона вважає «вид перекладацької трансформації, що полягає в зміні порядку прямокування мовних елементів у тексті перекладу в порівнянні з текстом оригіналу» [5, с. 107]. До елементів перестановки науковець відносить слова, словосполучення, частини складного речення, речення в тексті (складному синтаксичному цілому).

До синтаксичних перестановок належать: 1) інверсійний порядок речення, викликаний перестановкою підмета; 2) прямий порядок речення з фінальною постпозитивною обставиною (вживання англійських прислівників *here, only, enough*, зумовлене синтаксичною структурою англійської мови); 3) вживання означення перед/після присудка; 4) перестановка самостійних речень, яка обумовлена термінальним планом вихідної мови.

Заміна – це «метод спостереження за мовними фактами, що полягає в підстановці різних мовних одиниць в однаковому оточенні для з'ясування їхнього співвідношення» [5, с. 108], тобто ця трансформація передбачає вживання однієї мовної одиниці замість іншої.

До граматичних заміни А. В. Мамрак відносить: а) форму слова; б) частину мови; в) члени речення; г) речення (просте – складне; складне – просте; головна частина – підрядна частина; сурядність – підрядність / сполучникове речення – безсполучникове речення).

Додаванням науковець називає «лексичні збільшення, обумовлені формальною невиразністю семантичних компонентів словосполучення у вихідній мові» [5, с. 112], а опущення – це відсутність якого-небудь із членів речення, що сприймається як нульове його вираження; а також пропуск, втрата. Опущення в перекладі – це еліipsis семантично-надлишкових слів, воно здійснюється з метою: а) усунення надмірності; б) прагнення уникнути явищ, не властивих мові перекладу; в) наміру уникнути стилістичного навантаження; г) можливості здійснювати компресію тексту для усунення його надмірності «роздування»; г) прагнення до максимальної конкретності [5].

Аналіз наукових джерел щодо типів і видів перекладацьких трансформацій дозволив нам визначити чотири елементарні типи граматичних трансформацій, а саме: 1) *перестановки* (зміна розташування мовних елементів в тексті перекладу порівняно з текстом оригіналу, тобто слів, словосполучень, частин складного речення); 2) *заміни* (заміна форми слова, частин мови, членів речення, синтаксичні заміни в складному реченні, простого речення на складне, складного речення на просте, підрядного речення головним, головного речення підрядним, сурядності на підрядність, підрядності на сурядність, сполучникового типу зв'язку на безсполучниковий, безсполучникового типу зв'язку на сполучниковий); 3) *додавання* (відновлення при перекладі випущених в мові оригіналу «доречних слів»); 4) *опущення* (випущення тих чи інших «зайвих слів» під час перекладу).

Матеріалом для практичного дослідження слугували оповідання відомого американського письменника Е. А. По [8] та їх переклади, що були зроблені українськими фахівцями [6]. У результаті аналізу оригіналу та перекладу було виокремлено більше 900 граматичних трансформацій, визначено їх тип та зроблено кількісно-порівняльний аналіз використання.

Під час дослідження ми з'ясували, що всі чотири типи елементарних граматичних трансформацій широко використовуються в англо-українському художньому перекладі.

Найбільш численною групою стали граматичні заміни, які склали більше 38% усіх використаних при перекладі граматичних трансформацій. Причому заміни, що здійснюються на синтаксичному рівні, превалюють над морфологічними замінами. Наприклад:

1) *Men have called me mad.* – Мене називали божжевільним (синтаксична заміна активної конструкції на пасивну);

2) *Like the ephemeron, she had been made perfect in loveliness only to die.* – Наче метелика-одноденку, природа наділила її досконалою красою лише для того, щоб відібрати життя (синтаксична заміна пасивної конструкції на активну);

3) *The loveliness of Eleonora was that of the Seraphim; but she was a maiden artless and innocent as the brief life she had led among the flowers.* – Елеонора була гарна, як серафим, проте нелукава й невинна, як і її недове життя серед квітів (синтаксична заміна складносурядного речення на просте);

4) *The frame was oval, richly gilded and filigreed in Moresque.* – Овальна золочена рама розкішно оздоблена філігранню на мауританський лад (заміна частин мови).

Використання інших типів трансформацій показало, що у художніх текстах перекладачі застосовують перестановки у майже 25% випадків, опущення «зайвих» слів (словосполучень) у 20%, а додавання необхідної інформації у більше, ніж 16% випадків.

Треба зазначити, що, як правило, різного роду трансформації здійснюються одночасно, тобто, наприклад, перестановка супроводжується заміною, граматична трансформація зазвичай може супроводжуватися лексичною тощо. Переклад є складною справою саме через цей комплексний характер перекладацьких трансформацій, в тому числі й граматичних, вміле застосування яких роблять його адекватним.

Література:

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории перевода / Л. С. Бархударов. – М. : Международные отношения, 1975. – 324 с.
2. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми / В. І. Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2002. – 564 с.
3. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение : Учебное пособие / В. Н. Комиссаров. – М. : Изд-во «ЭТС», 2001. – 424 с.
4. Максимов С. С. Практичний курс перекладу (англійська та українська мови) : Навчальний посібник / С. С. Максимов. – К. : Ленвіт, 2006. – 157 с.
5. Мамрак А. В. Вступ до теорії перекладу / А. В. Мамрак. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 304 с.
6. По Е. А. Чорний кіт: Оповідання / Е. А. По. – К. : Дніпро, 2001. – 368 с.
7. Семёнов А. Л. Основные положения общей теории перевода / А. Л. Семёнов. – М. : Изд-во Российского ун-та дружбы народов, 2005. – 99 с.
8. <http://www.readbookonline.net/stories/Poe/109>

УДК 811.161.1'42

В. А. Вуколова,

Винницкий торгово-экономический институт КНТЭУ, г. Винница

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕДАЧИ ИМПЛИЦИТНЫХ СМЫСЛОВ В АВТОПЕРЕВОДЕ (НА МАТЕРИАЛЕ РАССКАЗА В. НАБОКОВА «ВЕСНА В ФИАЛЬТЕ»)

Статья посвящена изучению особенностей автоперевода с позиций сохранения и передачи имплицитных смыслов, заключенных в тексте оригинала, средствами языка перевода. Охарактеризована специфика автоперевода как особого вида творчества писателя-полилингва; рассмотрены требования, предъявляемые В. Набоковым к переводчику художественной литературы. Проанализированы языковые единицы, несущие дополнительную смысловую или эмотивную нагрузку в тексте оригинала, и варианты их перевода на английский язык.

Ключевые слова: перевод, автоперевод, полилингвизм, имплицитный смысл, экспрессивность.

Статью посвящено дослідженню особливостей автоперекладу з позицій збереження і передавання імпліцитних смислів оригіналу засобами мови перекладу. Охарактеризовано специфіку автоперекладу як особливого виду творчості письменника-полілінгва; розглянуто вимоги, які В. Набоков висував до професійних перекладачів художньої літератури. Проаналізовано мовні одиниці, які містять додаткове смислове або емотивне навантаження в тексті оригіналу, та варіанти їх перекладу англійською мовою.

Ключові слова: переклад, автопереклад, полілінгвізм, імпліцитний смисл, експресивність.

The article studies peculiarities of autotranslation from the position of keeping and representing implicit meanings of an original text by foreign language's means. The specific features of autotranslation as a unique type of writers' creativity are characterized; V. Nabokov's requisites for professional translators are discussed. The article analyzes language units bearing additional meaningful or emotive information in the original text and ways of their translation into English.

Key words: translation, autotranslation, polylinguism, implicit meaning, expressivity.

Постановка проблемы. Вопросы перевода, в частности художественного, несмотря на достаточно большое количество научных работ в этой сфере, окончательно не изучены. Сейчас круг филологов – как лингвистов разных специальностей, так и литературоведов, которые изучают проблемы перевода художественной литературы, – расширилось чрезвычайно. Это свидетельствует о том, насколько актуальной является теперь в общенаучном плане теория перевода и насколько разнообразны ее отношения с другими смежными науками. Отметим, что исследователи чаще анализируют особенности перевода иноязычных произведений на русский язык, оставляя в тени проблемы перевода произведений русскоязычных писателей на языки других стран. К числу недостаточно освещенных вопросов перевода относится и авторский перевод. Под автопереводом (авторским переводом) понимается такой тип перевода, при котором транслятором передачи смыслов с одного языка на другой является сам писатель. Автоперевод считается одним из наиболее сложных видов перевода, и в мировой литературе таких авторов немного: Дж. Джойс, С. Беккет, И. Бродский, В. Набоков и др. Перед автором стоит сложнейшая задача – найти самый близкий к оригинальному способ выражения на иностранном языке, чтобы произвести на разноязычных читателей примерно одинаковый эффект. Такие разноязычные тексты, принадлежащие перу одного автора, представляют чрезвычайный интерес для изучения языковой личности автора-билингва (или полилингва), исследования лингвистических особенностей текста оригинала и перевода, особенностей восприятия этих текстов читателями.

Анализ последних исследований и публикаций. В связи с неоднозначностью трактовок автоперевода отношение исследователей к нему различно. С одной стороны, отрицается возможность существования автопереводов, так как в этом случае писатель пишет заново, создает новый текст, который нельзя рассматривать как эквивалент исходного произведения (Т. У. Бесаев). С другой стороны, высказывается положительная оценка изменений, вносимых автором в текст